

ELŻBIETA KEMPISTY, ZOFIA SULGOSTOWSKA

BADANIA ROZPOZNAWCZE WOKÓŁ TORFOWISKA ŁĄKI STAŚWIŃSKIE, WOJ. SUWAŁKI

Prace badawcze wokół Łąk Staświńskich, dzięki nawiązanej w 1980 r. współpracy między IHKM PAN w Warszawie i Państwowym Muzeum Archeologicznym, zapoczątkowały nowy etap w badaniach nad historią najstarszego osadnictwa w północno-wschodniej Polsce¹. Długofalowy plan badań obejmuje przeprowadzenie poszukiwań wzdłuż rzek oraz torfowisk i jezior, a także systematyczne prace wykopaliskowe. Przy dawnych, obecnie zatofionych zbiornikach wodnych znajdowane są stanowiska, na których zachowały się nie tylko wyroby kamienne i ceramika, ale również wytwory z surowców organicznych. Stwarza to znacznie większe możliwości poznawcze niż na stanowiskach piaszkowych, które dominują na terenie Pojezierzy i Nizu. Zaniechanie po ostatniej wojnie eksploatacji torfu oraz niewielki zasięg prac melioracyjnych zmniejszyły liczbę przypadkowych znalezisk. W związku z tym jedyną drogą do odkrywania nowych stanowisk archeologicznych na omawianym obszarze są więc badania powierzchniowe i sondażowe.

Badany obszar ukształtowany został w okresie młodoglacjalnym. Geograficznie stanowi część Pojezierza Mazurskiego wydzielonego pod nazwą Krainy Wielkich Jezior. Jest to strefa moren czołowych ostatniego zlodowacenia. Moreny sąsiadują w wielu miejscach z piaskami fluwioglacjalnymi, tworzącymi powierzchnie sandrowe, które w pewnych okresach podlegały rozwiewaniu. Występują na nich zarówno liczne zagłębienia bezodpływowe, powstałe między innymi na skutek wytapiania się brył martwego lodu, jak i obniżenia, których geneza wiąże się z przepływem rzek. Obszar ten między innymi na skutek zmian klimatycznych, podlegał różnorodnym procesom rzeźbotwórczym, z których dla prac archeologicznych szczególne znaczenie ma rozwój sieci hydrograficznej i związane z tym przemiany w reżimie wód (jeziora, rzeki). Istotne więc dla tych badań jest uwzględnianie zmian stanu wód w jeziorach i rzekach, zwłaszcza z okresów podnoszenia się ich poziomów i związanych z tym cykli rozwoju torfowisk oraz ogólnych przekształceń żwartyości pokrywy roślinnej. Duże znaczenie ma korelacja tych zjawisk z działalnością człowieka.

Terenem wyjściowym do badań stały się okolice Giżycka, obfitujące w torfowiska, z których kilka znanych jest już w literaturze archeologicznej. Uwagę naszą przyciągały szczególnie

¹ Badania wokół Łąk Staświńskich prowadzone były w latach 1981-1983. Kierowały nimi autorki sprawozdania, które gorąco dziękują koleżankom i kolegom za ich ofiarny w nich udział. Są to: doc. dr hab. H. Więckowska, dr M. Borowik-Dąbrowska, mgr mgr A. Boguszewski, L. Gajewski, G. Iwanowska, H. Królik, A. Kowalewska-Marszałek, L. Paderewska i J. Tomaszewski. Serdecznie dziękujemy także doc. dr hab. H. Więckowskiej za dyskusje, pomoc przy opracowaniu materiałów krzemieniowych i redakcji sprawozdania oraz dr. K. Więckowskiemu za pomoc w określeniu utworów odkrytych na stanowisku 1 w Dudce. Poszukiwania wokół trzech dalszych torfowisk: Czarnych Łąk w gm. Wydminy, Bagna Nietlice w gm. Miłki i złoża Szymonieckiego w gm. Ryn nie zostały jeszcze ukończone, nie będą więc omówione w niniejszym sprawozdaniu.

Łąki Staświńskie (ryc. 1). Jest to rozległe torfowisko o powierzchni około 25 km², otoczone wzgórzami morenowymi o wysokości dochodzącej do 150 m n.p.m. Granica torfowiska natomiast pokrywa się dość dokładnie z przebiegiem poziomicy 135 m n.p.m. Do Łąg Staświńskich należą, poza głównym kompleksem, jeszcze trzy małe torfowiska. Największe z nich znajduje się na zachód od głównego torfowiska i na południe od kanału Staświnki. Pozostałe dwa, bardzo małe, także pochodzenia jeziornego z grubymi pokładami gytii, wyznaczają południową granicę Łąg. Wokół jednego z nich, odkryto 4 stanowiska (Pamer 1-3 i Malinka 1). Cały zespół torfowisk odwadnia rzeka Pamer. W środkowym biegu została ona uregulowana i na tym odcinku zwana jest Staświnką, w dolnym biegu zaś wraca do naturalnego koryta i uchodzi do jeziora Wojnowo.

Łąki Staświńskie zostały zmeliorowane przed II wojną światową. Zapewne tylko ich południowa część znana jest w literaturze archeologicznej pod nazwą Bagno Moczyska² (nazwa niemiecka Röster-Wiesen). Pochodzą stamtąd różnorodne zabytki odkryte w kilku miejscach przy regulacji Pameru (na terenie wsi Siemionki), w warstwach datowanych na przełom strefy VI i VII oraz na strefę VIII rozwoju lasu wg F. Fäirbasa³. L. Kilian wymienia kilka czółen, narzędzia kościane i rogowe „o charakterze mezolitycznym” oraz fragmenty naczyń⁴. Także na obszarze Łąg, w czasie kopania torfu, z warstwy datowanej na młodszy dryas (dokładne miejsce znalezienia również nie jest znane) miała być wydobyta motyka typu Lyngby⁵. Odkrycia te nie zostały niestety w pełni opublikowane, a zabytki zaginęły w czasie wojny. Bliższe dane posiadamy jedynie o ułamkach ceramiki; wzbudzają one stale żywe zainteresowanie. L. Kilian zwrócił uwagę na ich bliskie podobieństwo do fragmentów z Zedmaru nad jeziorem Ostrowski⁶. J. Okulicz zaliczył je do kultury serovskiej⁷ (zwanej także kulturą Zedmar). Podobną opinię podzielała początkowo E. Kempisty, która za L. Kilianem przyjęła nazwę kultura Zedmar⁸, ostatnio jednak w świetle nowych materiałów z terenów nadbałtyckich, a przede wszystkim z osad A i D w Zedmarze, opowiedziała się za ich przynależnością do kultury narvskiej⁹.

W poszukiwaniach prowadzonych wokół Łąg Staświńskich niezwykle pomocne okazały się wyniki badań torfoznawczych, przeprowadzonych przez Instytut Melioracji i Użytków Zielonych w Falentach k/Warszawy, przedstawione na mapach w skali 1:25000. Zaznaczono na nich zasięg poszczególnych torfowisk, ich miąższość, oraz zaopatrzone w opis występujących tam utworów¹⁰. W odniesieniu do omawianych Łąg, dzięki takiemu opracowaniu, znany jest m. in. dokładny zasięg nieistniejącego już jeziora z ogromnym gytio-wiskiem i kilkoma małymi, wspomnianymi wyżej torfowiskami (ryc. 1).

Badaniami powierzchniowymi objęte zostały zarówno mineralne wzniesienia wśród torfowisk (grądy), jak i obrzeżenia tych ostatnich torfowisk. Stanowią one trudno dostępny niekiedy teren, porośnięty trawą, nierzadko silnie podmokły. W badaniach łąk bardzo cenne okazały się kretowiny, występujące często w znacznych ilościach. Poszukiwania nasze polegały na systematycznym ich rozkopywaniu, a następnie, po stwierdzeniu obecności wyrobów krzemien-

² L. Kilian, *Neuere Funde ältester Irdenware aus Ostpreussen*, „Altpreussen” 1938, t. 3, s. 85-89; E. Kempisty, *The Complex of Comb – and Pit – marked Pottery Cultures*, [w:] *The Neolithic in Poland*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 246-247; J. Okulicz, *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 68.

³ H. Gross, *Moorgeologische Untersuchung der vorgeschichtlichen Dörfer im Zedmar-Bruch*, „Prussia”, 1939, t. 33, s. 114, 142-143; F. Fäirbas, *Spät- und Neacheiszeitliche Waldgeschichte Mitteleuropas nördlich der Alpen*, t. 1, Jena 1949, s. 98.

⁴ Kilian, *op. cit.*, s. 87, ryc. 1:5-6.

⁵ H. Gross, *Die Rentierjäger Kulturen Ostpreussens*, „Praehistorische Zeitschrift”, t. 31.

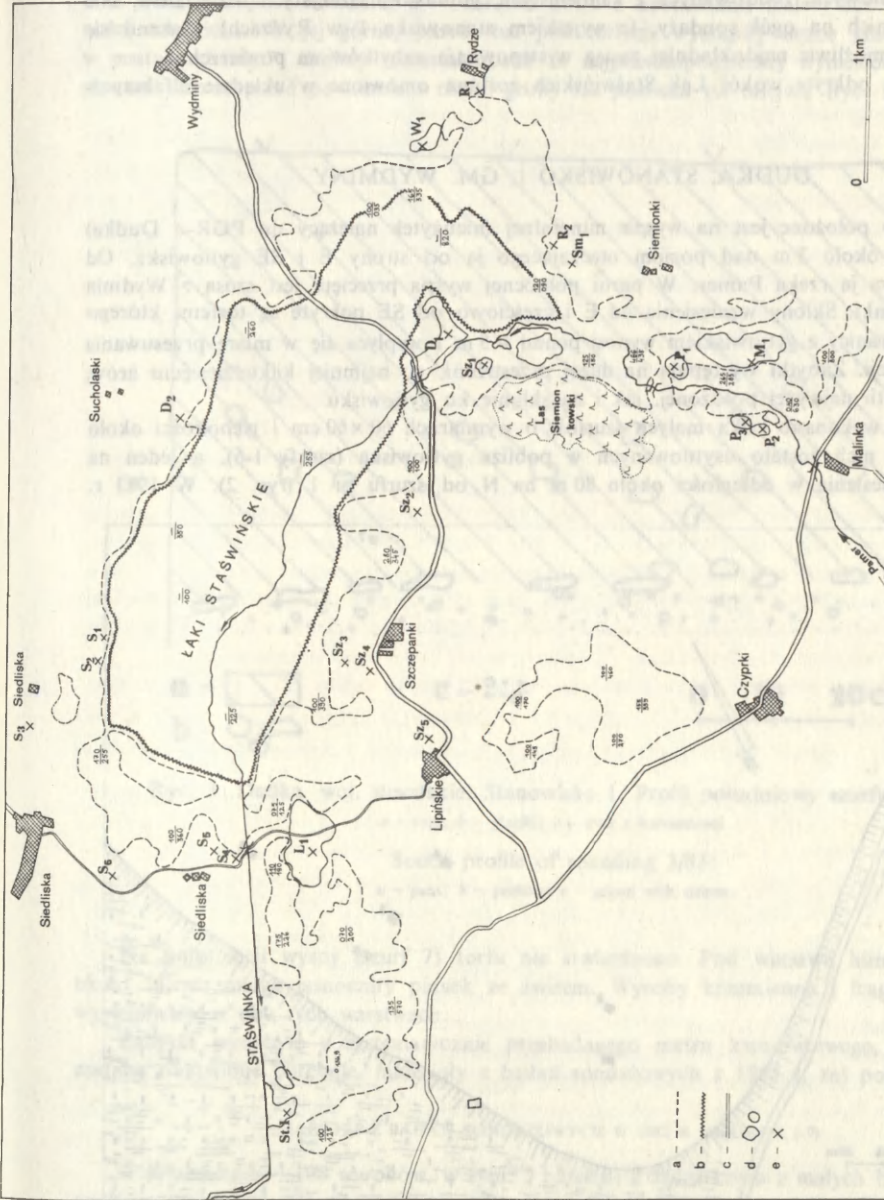
⁶ Kilian, *op. cit.*, s. 87 i n.

⁷ Okulicz, *op. cit.*, s. 73-74.

⁸ Kempisty, *op. cit.*, s. 246-247.

⁹ E. Kempisty, *Ostrodenne naczynie z Czarnej Hańczy i zagadnienie kultury narvskiej w Polsce*, WA, t. 46 (w druku).

¹⁰ Opracowanie złoża torfu Łąki Staświńskie. Archiwum Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Falentach k/Warszawy.

Ryc. 1. Położenie stanowisk archeologicznych wokół torfowisk Łąki Staswińskie, woj. Suwałki:

a - zasięg torfowiska; *b* - zasięg gytiołwiska; *c* - droga lokalna; *d* - grądy i wzniesienia poza torfowiskiem; *e* - stanowiska archeologiczne: D₁-D₂ - Dudka, stan. 1 i 2; M₁ - Malinka, stan. 1; L₁ - Lipińskie, stan. 1; P₁-P₃ - Pamer, stan. 1-3; R₁-R₂ - Rydże, stan. 1 i 2; S₁-S₆ - Siedliszka, stan. 1-6; S_{m1} - Sziemionki, stan. 1; S_{t1} - Staswiny, stan. 1; S_{z1}-S_{z5} - Szczepanki, stan. 1-5; W₁ - Wydminy, stan. 1. Dane cyfrowe oznaczają: pod kreską grubość gytii, nad kreską grubość torfu

Location of archaeological sites around the Łąki Staswińskie peat bogs in Suwałki province:

a - extent of the peat bog; *b* - extent of gytija; *c* - local roads; *d* - mineral island elevations outside the peat bog; *e* - archaeological sites: D₁-D₂ - Dudka, sites 1 and 2; M₁ - Malinka site 1; L₁ - Lipińskie site 1; P₁-P₃ - Pamer, sites 1-3; R₁-R₂ - Rydże, sites 1 and 2; S₁-S₆ - Siedliszka, sites 1-6; S_{m1} - Sziemionki, site 1; S_{t1} - Staswiny, site 1; S_{z1}-S_{z5} - Szczepanki, sites 1-5; W₁ - Wydminy, site 1. The figures below the line indicate the thickness of gytija, above the line, the thickness of peat

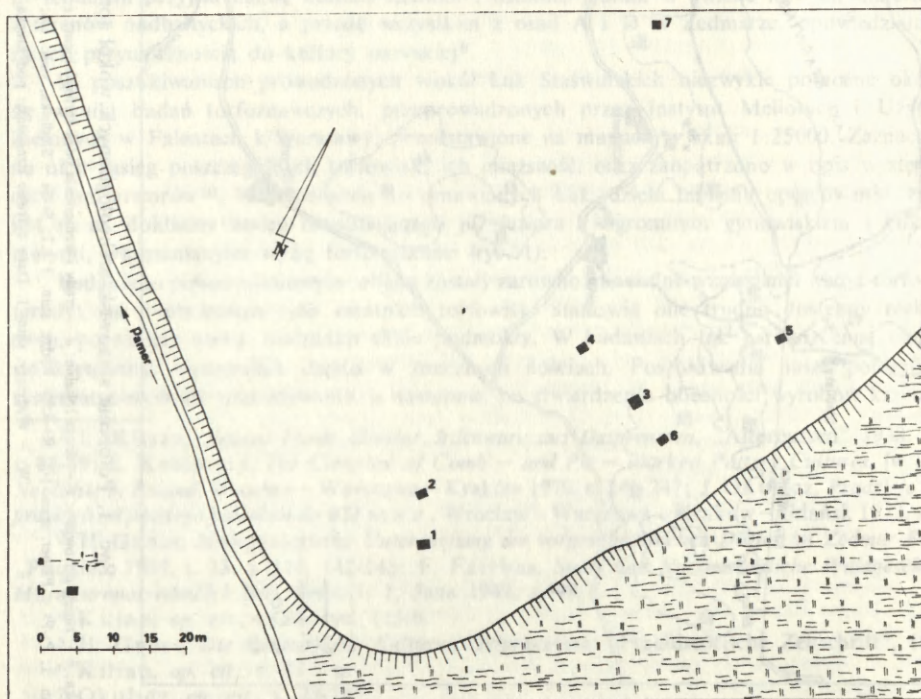
nych lub ułamków ceramiki, na zakładaniu małych sondaży; wydobytą z nich ziemię przesiewano. Niektóre tereny wymagały kilkakrotnej penetracji i to w różnych porach roku. Dotyczyło to głównie obszarów, na których nie zaznaczyła się wystarczająco intensywne działanie kretów lub miała miejsce przyspieszona wegetacja roślin. Nieco inny tryb postępowania przyjęto przy poszukiwaniach na polach ornych. Występują one najczęściej na stokach wzniesień morenowych, zbudowanych z kamienistych, gliniasto-piaszczystych materiałów. Nie zakładano na nich na ogół sondaży, (z wyjątkiem stanowiska I w Rydzach), starano się jedynie ustalić możliwie najdokładniej zasięg występowania zabytków na powierzchni.

Stanowiska odkryte wokół Łąk Staświńskich zostaną omówione w układzie alfabetycznym (ryc. 1).

DUDKA, STANOWISKO I, GM. WYDMINY

Stanowisko położone jest na wyspie mineralnej (nieużytek należący do PGR-u Dudka) wznoszącej się około 3 m nad poziom otaczającego ją od strony E i SE gytowiska. Od W i WS opływa ją rzeka Pamer. W partii północnej wyspa przecięta jest szosą z Wydmin do wsi Szczepanki. Skłony wzniesienia od E i częściowo od SE pokryte są torfem, którego miąższość na granicy z gytowiskiem wynosi ponad 0,5 m i wypłyca się w miarę przesuwania się ku kulminacji. Zabytki występują na dużej przestrzeni, co najmniej kilkudziesięciu arów, zarówno w partii najwyższej położonej, jak i na skłonie ku gytowisku.

W 1982 r. wykonano kilka małych szurfów o wymiarach 60 × 60 cm i głębokości około 50 cm. Sześć z nich zostało usytuowanych w pobliżu gytowiska (szurfy 1-6), a jeden na kulminacji wzniesienia w odległości około 80 m na N od szurfu nr 1 (ryc. 2). W 1983 r.

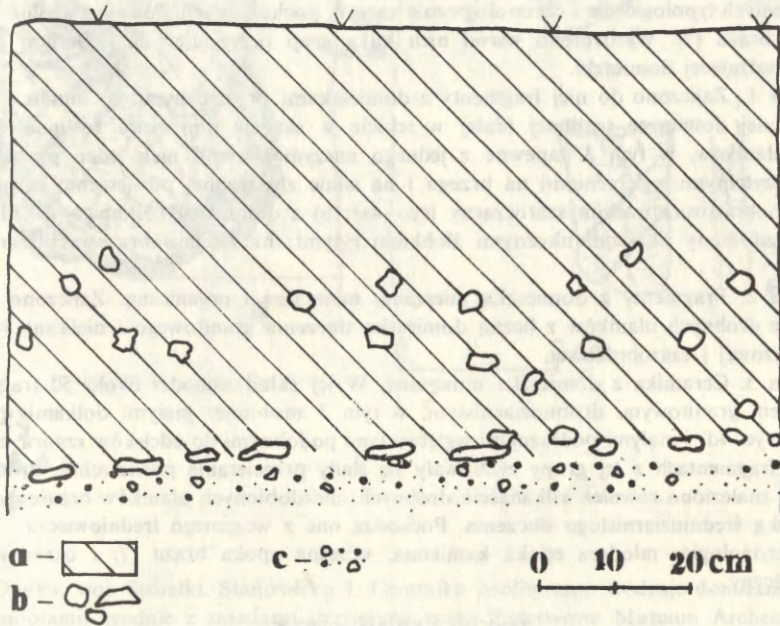
Ryc. 2. Dudka, woj. Suwałki. Stanowisko I. Plan rozmieszczenia szurfów:

a – gytowisko, *b* – szurfy

Distribution of soundings:

a – gytija, *b* – soundings

poszerzono o 1 m² szurf nr 3 i wyeksplorowano do calca warstwami mechanicznymi 10 cm miąższości; materiał przesiano i przeszlamowano. W szurfie tym stwierdzono następujący układ warstw: a – silnie przesuszony i spiaszczony torf miąższości 55-60 cm; w jego części dolnej zalegały głaziki i żwir, zapewne wymyte ze zbocza wyspy morenowej w czasie powodzi. W warstwie tej wystąpiły liczne zabytki krzemienne, fragmenty ceramiki i kości zwierzęce oraz jedno narzędzie kościane; b – warstwa żwiru z kamieniami (calec) bez śladów działalności człowieka. W jej górnej partii, tuż pod torfem, wystąpiły liczne głaziki, zalegające w postaci „bruku”; drobny materiał został tu najprawdopodobniej wyniesiony przez wody płynące jeszcze przed powstaniem torfu, gruby zaś pozostał na miejscu (ryc. 3).

Ryc. 3. Dudka, woj. suwalskie. Stanowisko 1. Profil południowy szurfu 3/83:

a – torf; b – głaziki; c – żwir z kamieniami

South profile of sounding 3/83:

a – peat; b – pebbles; c – gravel with stones

Na kulminacji wyspy (szurf 7) torfu nie stwierdzono. Pod warstwą humusu, grubości około 15 cm, zalega jasnoszary piasek ze żwirem. Wyroby krzemienne i fragmenty naczyń występowały w obu tych warstwach.

Zabytki wydobyte z systematycznie przebadanego metra kwadratowego, szurf 3/1983, zostaną omówione odrębnie, materiały z badań sondażowych z 1982 r. zaś połączone.

ZABYTKI Z BADAŃ SONDAŻOWYCH W 1982 R. (SZURFY 1-7)

1. Krzemienie – 138 wyrobów, w tym: 3 rdzenie: 2 zaczątkowe z małych bryłek narzutowych, o wymiarach 3,1 × 3,2 × 2,0 cm (ryc. 8a) i 2,4 × 2,5 × 1,0 cm, oraz 1 fragment rdzenia odłupkowego ze zmianą orientacji; 6 łuszczeni: 4 dwustronne, dwubiegunowe o wymiarach 1,6 × 1,5 × 0,4 cm (ryc. 8b), 1,6 × 1,9 × 0,6 cm (ryc. 8c) i 2,0 × 1,6 × 0,5 cm, oraz jeden nietypowy, smukły o wymiarach 2,9 × 0,9 × 0,4 cm; 1 łuszczeń dwustronny, jednobiegunowy o wymiarach 2,4 × 1,7 × 0,7 cm i 1 fragment; 1 rylec jednak, uszkodzony (ryc. 8d); półtylczak silnie skośny, dł. 1,7 cm (ryc. 8e); 1 pazur w części przyszczkowej, ślady spracowania widoczne

są w postaci zagładzenia negatywów, ułamany (ryc. 8f); 2 wiórowce obuboczne, fragmenty, jeden z niedokończonym drapiskiem na wierzchołku (ryc. 8g-h); 6 fragmentów narzędzi, w tym zapewne półtylczaka (ryc. 8i), pazura (ryc. 8j), i 2 fragmenty wiórków łuskanych (ryc. 8k-l); 2 rylcowce: wierzchołkowy (ryc. 8m) i nieokreślony; 3 odłupki łuskane dł. do 4,0 cm (ryc. 8n); 16 wiórków i fragmentów, w tym 2 zatępce dł. do 1,7 cm; 9 odłupków dł. do 2,2 cm; 39 łusek i 48 ułamków nieokreślonych.

2. Kamienie – 1 tłuczek z otoczaka ze śladami zmiąddeń na biegunach, dł. 6,6 cm.

3. Bursztyn – 1 mała grudka.

4. Ceramika – 100 fragmentów.

Są to w większości drobne ułamki o zniszczonych powierzchniach, pochodzące z silnie zróżnicowanych typologicznie i chronologicznie naczyń, pochodzących głównie z neolitu i wczesnej epoki brązu (?). Wyróżniono wśród nich kilka grup przyjmując za kryterium podziału rodzaj schudzającej domieszki.

Grupa 1. Zaliczono do niej fragmenty z domieszkami organicznymi: a) muszli i śladami po wypalanej domieszce roślinnej (dalej w tekście w skrócie domieszka roślinna). Wyróżniono 5 ułamków, w tym 3 zapewne z jednego naczynia, wśród nich jeden przykrawędny ze słabo czytelnymi wgłębieniami na brzegu i na silnie złuszczonej powierzchni zewnętrznej; barwa jasnobrązowa, przełom szaroczarny (ryc. 4a); b) z domieszką roślinną – 20 ułamków, w tym 1 zdobiony wąskimi, ukośnymi żłobkami rytymi; barwa jasnobrązowa i szaroczarna (ryc. 4e).

Grupa 2. Fragmenty z domieszką mieszaną, mineralną i organiczną. Zaliczono do niej kilkanaście drobnych ułamków z liczną domieszką tłuczenia granitowego i nieliczną roślinną; barwy brązowej i szarobrązowej.

Grupa 3. Ceramika z domieszką mineralną. W jej skład wchodzi około 50 fragmentów z tłuczeniem granitowym, drobnoziarnistym, w tym 3 zdobione: małymi dołkami (ryc. 4c), linią rytą (ryc. 4d) i małymi podłużnymi wgłębieniami podobnymi do odcisków sznura (ryc. 4b). Na kilku fragmentach z tej grupy zachowały się ślady przecierania powierzchni. Prócz wyżej opisanych znaleziono również kilkanaście drobnych, niezdobionych ułamków brzuśców naczyń z domieszką średnioziarnistego tłuczenia. Pochodzą one z wczesnego średniowiecza.

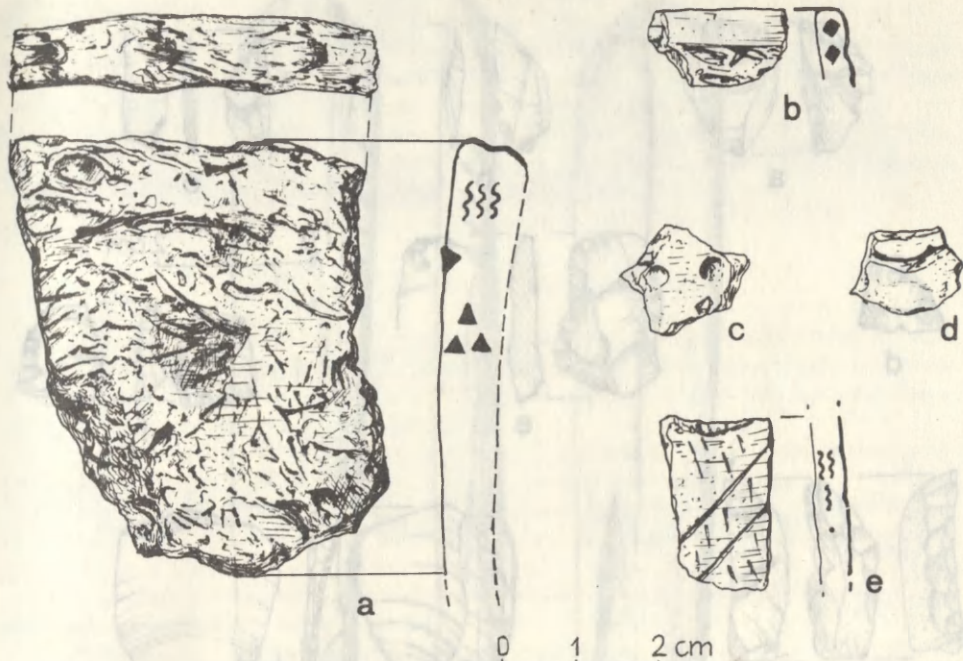
5. Chronologia; młodsza epoka kamienna, wczesna epoka brązu (?) i okres wczesno-średniowieczny.

ZABYTKI Z SZURFU 3/1983 R.

1. Krzemienie – 98 okazów, w tym: 1 rdzeń szczątkowy, odłupkowy, ze zmianą orientacji c wymiarach 1,7 × 1,5 × 0,8 cm (ryc. 5a); 2 półtylczaki silnie skośne: 1 mikrołuskany stromo, dł. 1,7 cm (ryc. 5b) i 1 z wnęką mikrołuskana na stronę spodnią, uszkodzony (ryc. 5c); 1 trapez asymetryczny, krępy (ryc. 5d); 2 skrobacze, oba łuskane także na stronę spodnią: z odłupka, dł. 2,1 cm (ryc. 5e) i z łuski, dł. 1,3 cm (ryc. 5f); 1 rylec węglowy boczny, zdwojony dwukońcowo, dł. 2,4 cm (ryc. 5g); 1 narzędzie nieokreślone z odłupka, boki mikrołuskane, celowo przetrącone w części wierzchołkowej, łuskane także na spód części przysączkowej, dł. 4,4 cm (ryc. 5h); 2 fragmenty wiórków: mikrołuskanego, dł. 1,9 cm (ryc. 5j) i ze śladami użytkowania, dł. 2,1 cm; 4 fragmenty narzędzi, w tym rylca (?), skrobaczka (?), zbrojnika (?) i półtylczaka (?); 1 rylcowiec wierzchołkowy; 15 wiórków i fragmentów, dł. do 2,6 cm; 23 odłupki, w tym 1 okaz z negatywami odłupków wtórnych (ryc. 5i) i 1 zatępiec dł. 4,4 cm; 23 łuski; 25 ułamków nieokreślonych. Kilka z wyżej opisanych okazów posiada białą patynę.

2. Ceramika – 90 małych i bardzo małych ułamków naczyń. Stanowią one część odkrytych na przebadanym metrze fragmentów; liczne z nich rozpadły się przy próbie wyjęcia z ziemi. Przy ich opisie zachowano podział na grupy, zastosowany przy opisie ceramiki z szurfów badanych w 1982 r.

Grupa 1. Fragmenty z domieszkami organicznymi; a) kilkanaście ułamków z pokruszonymi muszlami i domieszką roślinną, barwy szarej i brązowej, b) kilkanaście ułamków z domieszką roślinną.

- 1- 333
- 2- ▲▲▲
- 3- ◆◆
- 4- •

Ryc. 4. Dudka, woj. Suwałki. Stanowisko 1. Ceramika neolityczna. Rodzaje domieszek oznaczono symbolami, zgodnie z zasadami przyjętymi przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie:

1 – liczne ślady po domieszce roślinnej; 2 – liczne ułamki muszli; 3 – tłuczeń średnioziarnisty; 4 – pojedyncze ziarna drobnoziarnistego piasku

Rys. W. Gawrysiak-Leszczyńska

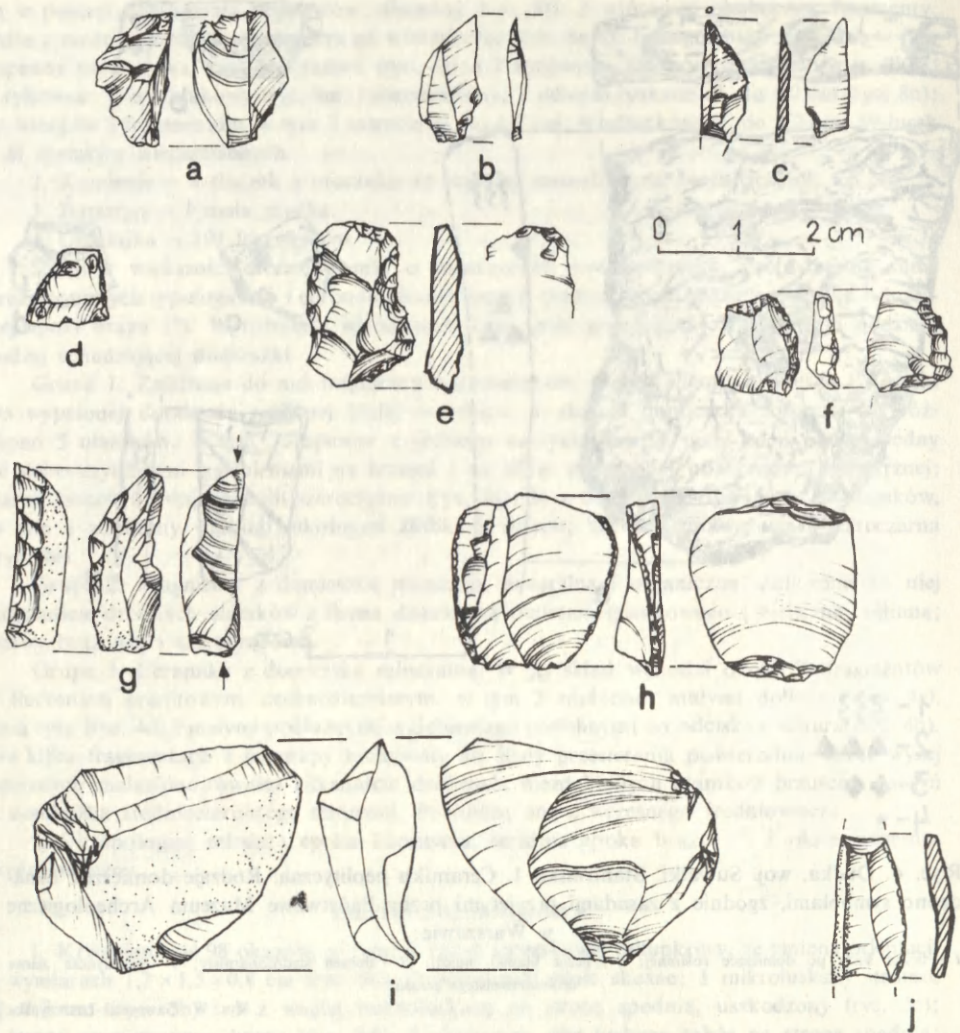
Neolithic pottery. Kinds of admixtures are denoted by symbols according to the system adopted by the State Archaeological Museum, Warsaw:

1 – numerous traces of plant admixture; 2 – numerous fragments of shells; 3 – medium-grained crushed stone; 4 – single grains of fine-grained sand

Grupa 2. Ceramika z domieszką mineralną i organiczną. Jest to kilkadziesiąt ułamków z licznymi ziarnami tłuczenia granitowego i nieliczną przymieszką roślinną. Na powierzchniach zachowały się niekiedy ślady przecierania; barwa fragmentów naczyń jest jasnobrązowa i szara, grubość zaś sięga 0,8 cm.

3. Narzędzia kościane – Znalaziono 1 przedmiot wykonany z kości promieniowej dużego przeżuwacza¹¹. Ostrze (?) umieszczone jest w części węższej. Na jednej z krawędzi znajduje się pięć słabo czytelnych nacięć; dł. 13,8 cm (ryc. 6).

¹¹ Kości zwierzęce ze stanowiska 1 w Dudce nie zostały jeszcze opracowane, jedynie narzędzie przedstawione na ryc. 6 wstępnie określiła doc. dr hab. A. Lasota-Moskalewska, za co autorki składają jej serdeczne podziękowanie.

Ryc. 5. Dudka, woj. Suwałki. Stanowisko 1. Wyroby krzemienne z szurfu 3:

a – rdzeń; *b-c* – półtylczaki; *d* – trapez; *e-f* – skrobacze; *g* – rylec; *h* – narzędzie nieokreślone; *i* – odtupek z wtórnymi negatywami; *j* – fragm. wiórka mikrołuskanego

Rys. I. Niewiadomska, H. Łęgowiecka-Pyś

Flint artifacts from sounding 3:

a – core; *b-c* – truncated blades; *d* – trapeze; *e-f* – scrapers; *g* – burin; *h* – undetermined tool; *i* – flake with secondary scars; *j* – fragment of a microretouched blade

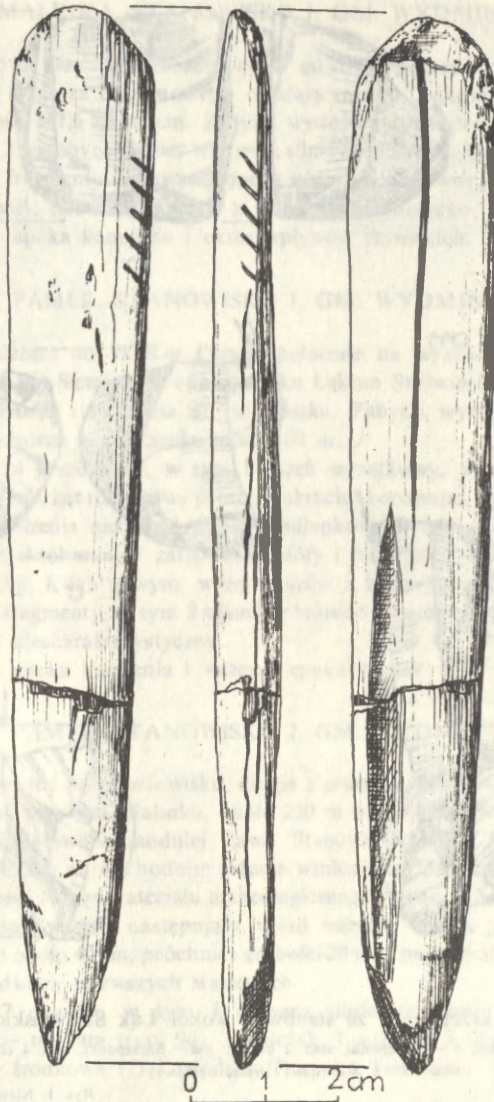
4. Kości i rogi zwierzęce.

Z omawianego szurfu wydobyto 0,90 kg. silnie na ogół rozdrobnionych kości zwierzęcych (wśród których liczne są ptasie i rybne) oraz kilka poroży zwierzyny łownej.

5. Chronologia – młodsza epoka kamienia.

DUDKA, STANOWISKO 2, GM. WYDMINY

Pole orne należące do PGR-u Dudka, położone na południowym stoku wzgórz morenowych, na granicy z Łakami Staświńskimi, w odległości około 1 km na WNW od zabudowań

Ryc. 6. Dudka, woj. Suwałki. Stanowisko 1. Narzędzie kościane

Rys. I. Niewiadomska

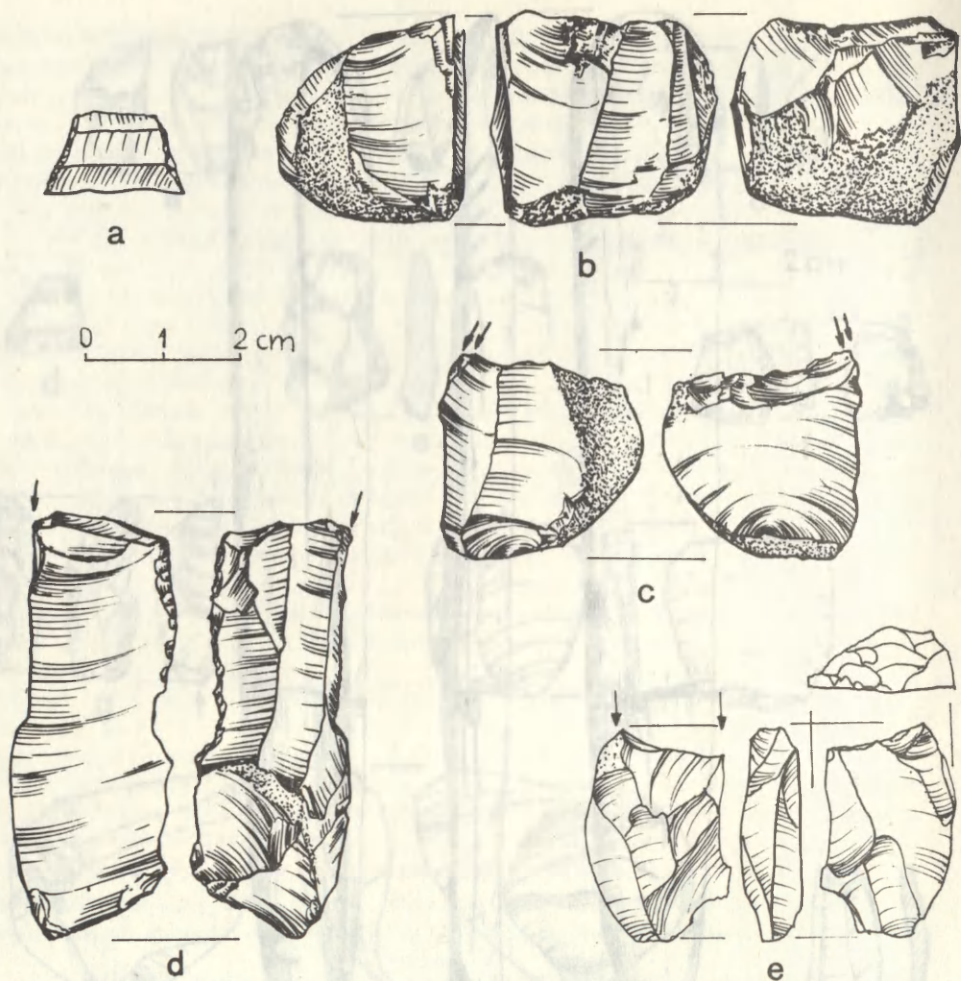
Bone tool

PGR-u i 0,5 km na S od pojedynczych zabudowań wsi Sucholaski. Rozrzut zabytków około 200 m.

1. Krzemienie – 4 zabytki: 1 grociek sercowaty, uszkodzony (ryc. 9a), 1 skrobacz obuboczno-poprzeczny, z wióra, uszkodzony (ryc. 9b), 1 odłupek, 1 ułamek niecharakterystyczny.

2. Ceramika – 1 ułamek z brzuśca naczynia o powierzchni zewnętrznej zniszczonej, wewnętrznej zaś ze śladami przecierania; domieszka tuczniwa granitowego.

3. Chronologia – młodsza epoka kamienia i wczesna epoka brązu.

Ryc. 7. Wyroby krzemienne ze stanowisk wokół Łąk Staświńskich w woj. Suwałki:
a – Szczepanki, stan. 3 (trapez); *b* – Szczepanki, stan. 2 (rdzeń); *c-d* – Szczepanki, stan. 4 (2 rylce węglowe); *e* – Wydminy, stan. 1 (rylec węglowy)

Rys. 1. Niewiadomska i H. Łęgowiecka-Pyś

Flint artifacts from the sites around the Łąki Staświńskie peat bog in Suwałki province:
a – Szczepanki, site 3 (trapez); *b* – Szczepanki, site 2 (core); *c-d* – Szczepanki, site 4 (2 angle burins); *e* – Wydminy, site 1 (angle burin)

LIPIŃSKIE, STANOWISKO 1, GM. MIŁKI

Pole orne położone w południowo-zachodniej części wzniesienia oddzielającego od zachodu główny kompleks Łąk Staświńskich od małego torfowiska, około 500 m na S od mostku na kanale Staświńki i 150 m na W od drogi polnej z Siedlisk do wsi Szczepanki. Własność Spółdzielni Produkcyjnej w Lipinkach. Zabytki wystąpiły w kilkunastometrowym rozrzucie.

1. Krzemienie – 3 okazy: 1 konkrecja z dwoma negatywami o wymiarach $5,5 \times 2,7 \times 2,4$ cm i 2 łuski.

2. Chronologia – epoka kamienia (?).

MALINKA, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pole orne Stanisława Danilca, położone na W od drogi polnej biegnącej do wsi Malinka, na zachodnim stoku wzgórza morenowego opadającym ku Łąkom Staświńskim. Wzgórze wznosi się na wysokość 147,6 m n.p.m. Zabytki występowały w promieniu 10 m.

1. Krzemienie – 2 wyroby; zatępiec wiórowy, silnie zbielały, dł. 3,8 cm i odłupek dł. 2,8 cm.
2. Ceramika – 2 fragmenty zapewne jednego naczynia o powierzchni częściowo schropowanej, barwy ceglastej; domieszka liczna z tłuczenia granitowego.
3. Chronologia – epoka kamienia i okres wpływów rzymskich.

PAMER, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pole uprawne należące do PGR-u Pamer, położone na wysokim wzgórzu morenowym około 1 km na SW od wsi Siemionki, opadające ku Łąkom Staświńskim; oddalone jest około 60 m na E od rzeki Pamer i 80 m na SE od mostku. Zabytki występowały na południowo-zachodnim skłonie wzgórza w rozrzucie około 100 m.

1. Krzemienie – 24 przedmioty, w tym 1 rdzeń szczątkowy, jednopiętowy, wiórowo-odłupkowy, pięta zaprawiana, kął rdzeniowy prosty, z okrucza korowego, wymiary $2,4 \times 2,5 \times 1,6$ cm (ryc. 9g); 1 fragment rdzenia nieokreślonego; 9 odłupków, w tym 4 łuskane, dł. do 4,0 cm (ryc. 9e-f); 1 fragment skrobacza; 1 zatępiec; 4 wióry i fragmenty wiórów, 1 łuska; 4 ułamki nieokreślone; 2 okruczy. Kilka z wym. wyżej okazów z białą patyną.

2. Ceramika – 4 fragmenty, w tym 3 ułamki z brzuśców naczyń o powierzchniach schropowanych i 1 ułamek niecharakterystyczny.

3. Chronologia – epoka kamienia i wczesna epoka żelaza.

PAMER, STANOWISKO 2, GM. WYDMINY

Wzgórze morenowe tuż przy torfowisku, drugie z grupy trzech wzniesień położonych na N od mostku na Pamerze przy wsi Malinka, około 250 m na W od rzeki. Teren jest porośnięty lasem a w części południowo-wschodniej trawą. Stanowi własność PGR-u Pamer. Zabytki występowały w kretowinach na wschodnim skłonie wzniesienia. Założono dwa szurfy: pierwszy na kulminacji wzniesienia – bez materiału archeologicznego i drugi, 25 m poniżej, o wymiarach 50×50 cm. Stwierdzono w nim następujący układ warstw: ziemie zsunięte w partii wyżej położonych, miąższości około 40 cm, próchnica grubości 20 cm i poniżej zbity, ilasty piasek (calec). Zabytki wystąpiły w dwóch pierwszych warstwach.

1. Krzemienie – 7 okazów, w tym 1 drapacz silnie zakolony, dł. 1,8 cm (ryc. 9c), 1 fragment zbrojnika – trójkąta (ryc. 9d), 1 świeżak, 1 wiórek, 3 ułamki nieokreślone.

2. Chronologia – środkowa (?) i młodsza (?) epoka kamienia.

PAMER, STANOWISKO 3, GM. WYDMINY

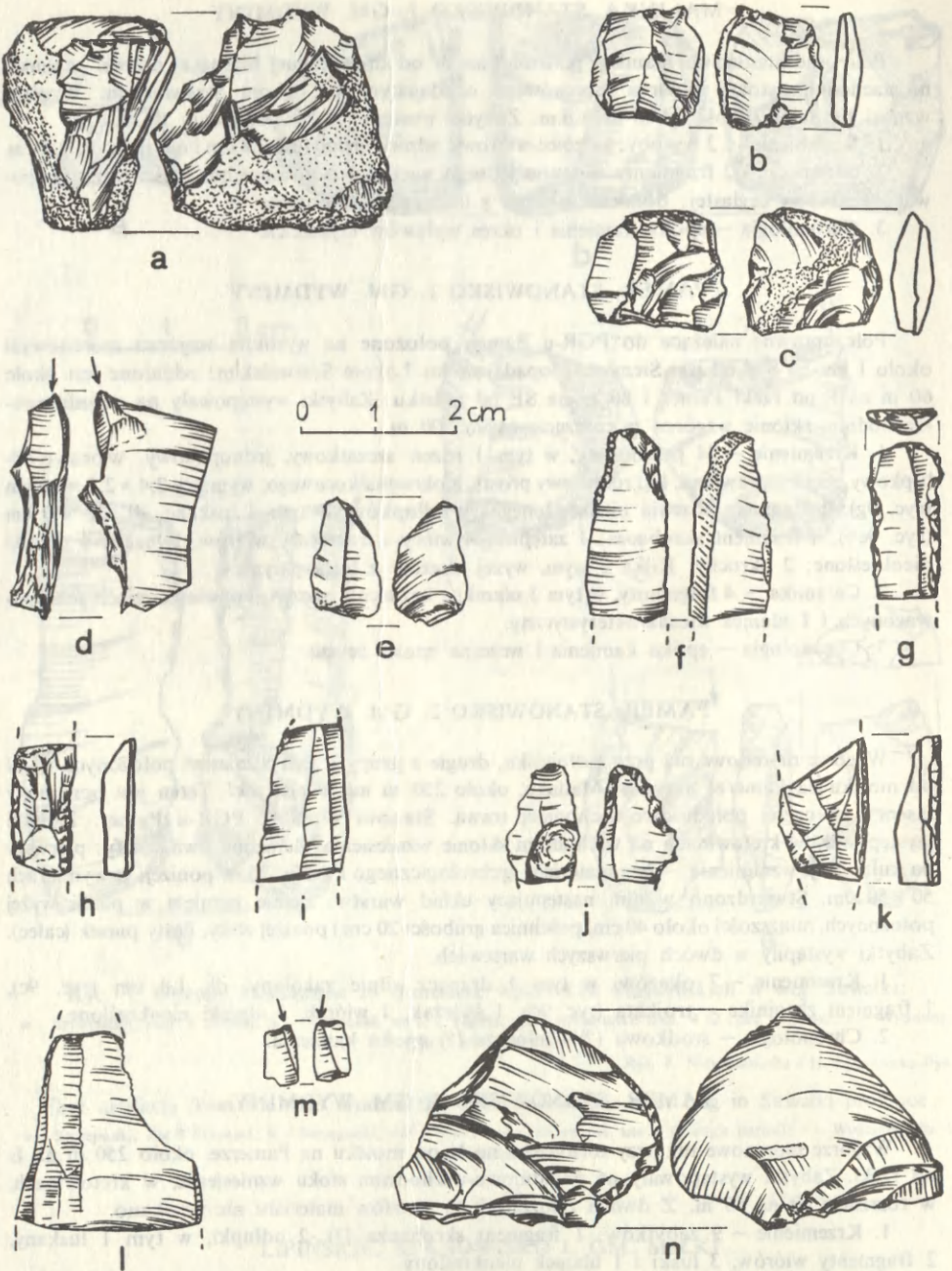
Wzgórze morenowe tuż przy torfowisku na N od mostku na Pamerze, około 250 m na E od rzeki. Zabytki występowały na południowo-wschodnim stoku wzniesienia, w kretowinach, w rozrzucie 40 na 60 m. Z dwóch założonych tu szurfów materiału nie uzyskano.

1. Krzemienie – 9 zabytków: 1 fragment skrobacza (?), 2 odłupki, w tym 1 łuskany, 2 fragmenty wiórów, 3 łuski i 1 ułamek nieokreślony.

2. Chronologia – środkowa epoka kamienia (?).

RYDZE, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pola orne położone u podnóża wzgórza morenowego pomiędzy szosą z Wydmin do Siemionek a Łąkami Staświńskimi, należącymi w tej części do Spółdzielni Produkcyjnej w Siemionkach, częściowo zaś będące własnością prywatną M. Lis. Zabytki znajdowano w pro-

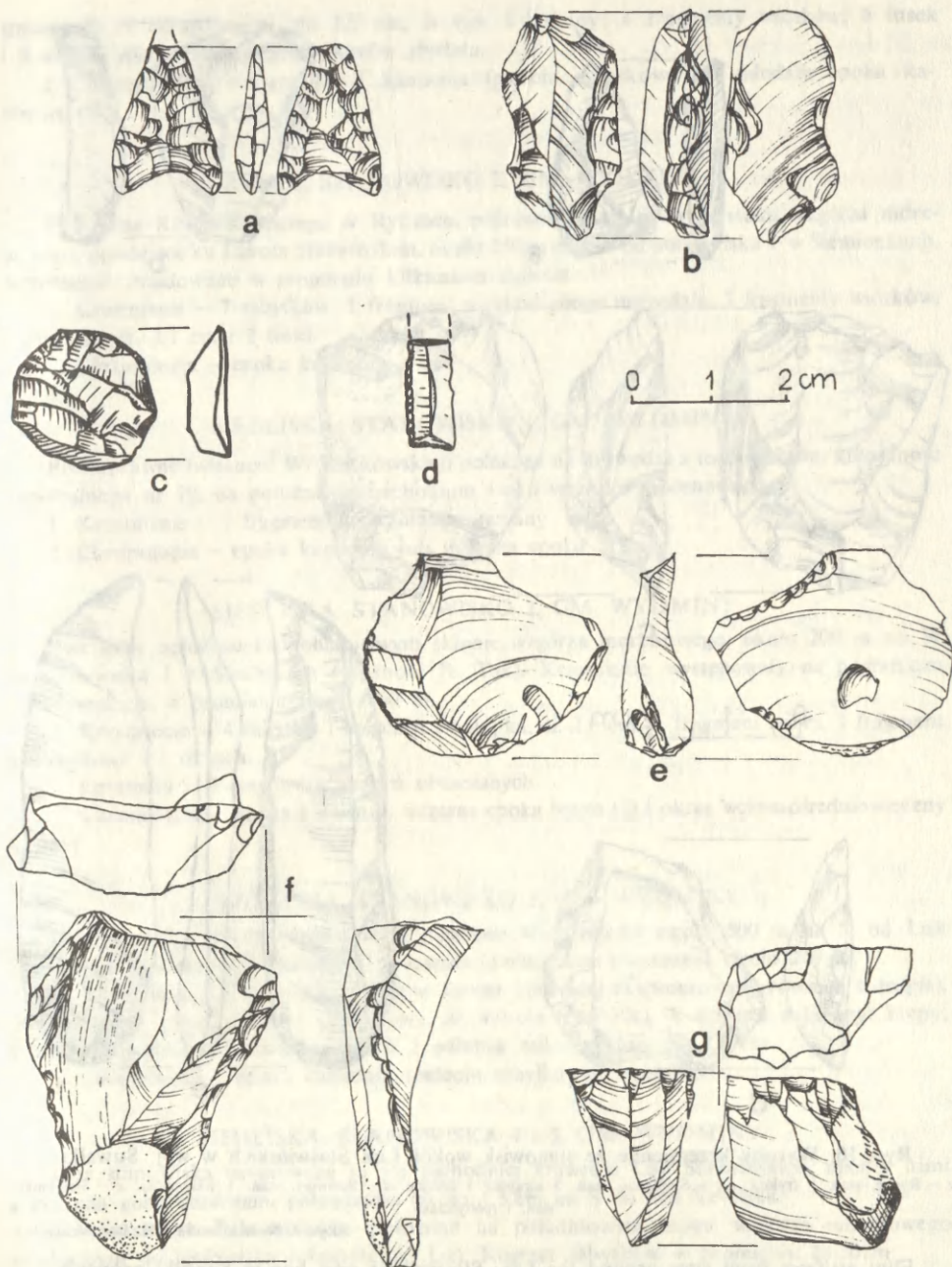

Ryc. 8. Dudka, woj. Suwałki. Stanowisko 1. Wyroby krzemienne z dołków sondażowych 1-7: *a* – rdzeń; *b-c* – luszcznie; *d* – rylec; *e* – półtylczak; *f* – pazur; *g-f* – fragm. wiórowców; *i-j* – fragm. narzędzi; *k-l* – fragm. wiórow łuskanych; *m* – rylcowiec; *n* – odłupek łuskany

Rys. I. Niewiadomska

Flint artifacts from sondages 1-7:

a – core; *b-c* – bipolar cores; *d* – burin; *e* – truncated blade; *f* – perforator; *g-f* – fragments of blades with continuous retouch; *i-j* – fragments of tools; *k-l* – fragments of retouched blades; *m* – microburin; *n* – retouched flake

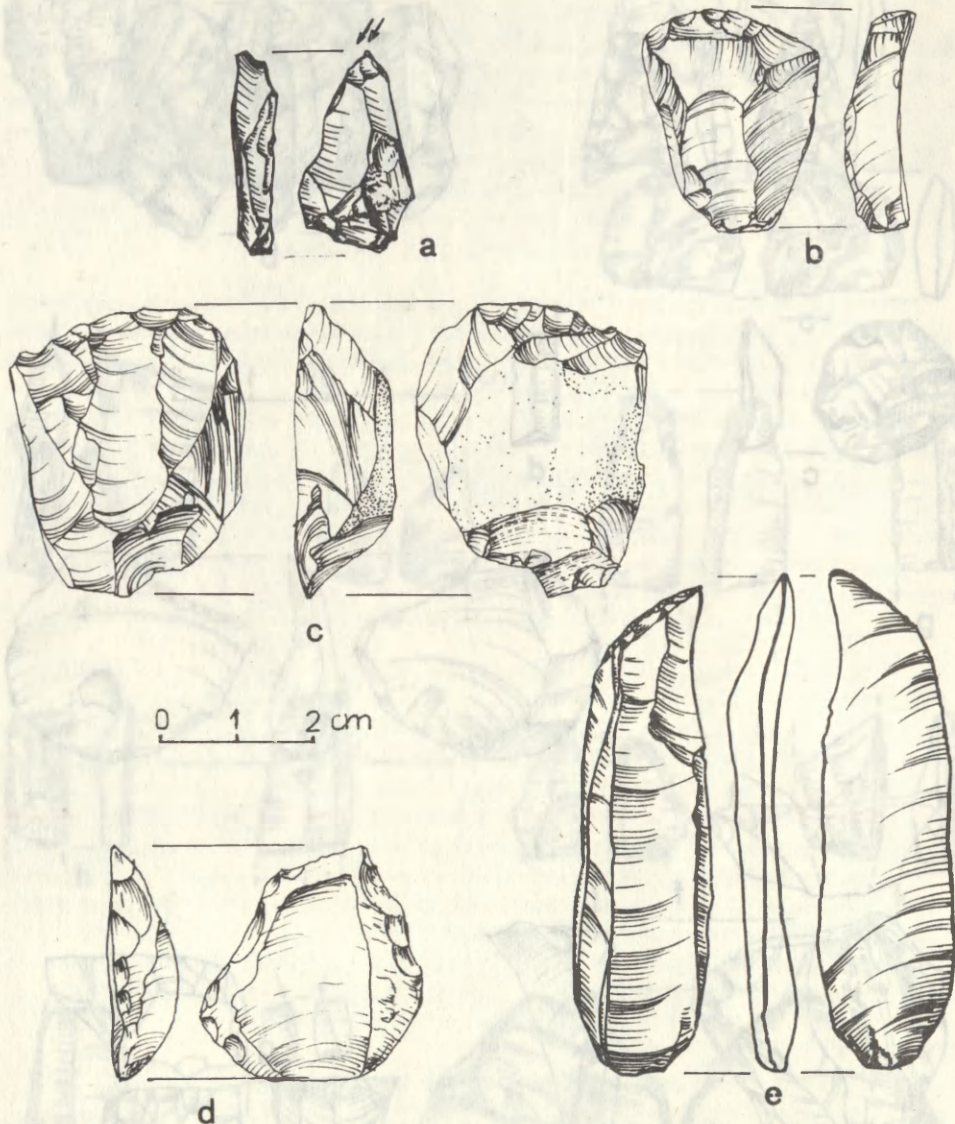
Ryc. 9. Wyroby krzemienne ze stanowisk wokół Łąki Staświńskiej w woj. Suwałki:

a-b – Dudka, stan. 2 (grociak sercowy i skrobacz); c-d – Pamer, stan. 2 (drapacz i fragm. trójkąta); e-g – Pamer, stan. 1 (odłupki luskane i rdzeń jednopiętowy)

Rys. H. Łęgowiecka-Pyś

Flint artifacts from sites around the Łąki Staświńskie peat bog in Suwałki province:

a-b – Dudka, site 2 (cordiform point and a scraper); c-d – Pamer, site 2 (endscraper and fragment of a triangle); e-g – Pamer site 1 (retouched flakes and a small core with a single striking platform)

Ryc. 10. Wyroby krzemienne ze stanowisk wokół Łąk Staświńskich w woj. Suwałki:
a – Rydze, stan. 1 (rylec); *b-c* – Siedliska, stan. 3 (drapacz i rdzeń); *d* – Staświny, stan. 1 (skrobacz); *e* – Siemionki,
 stan. 1 (półtylczak)

Rys. I. Niewiadomska i H. Łęgowiecka-Pyś

Flint artifacts from sites around the Łąki Staświńskie peat bog in Suwałki province:
a – Rydze, site 1 (burin); *b-c* – Siedliska, site 3 (endscraper and core); *d* – Staświny, site 1 (scraper); *e* – Siemionki, site 1
 (truncated blade)

mieniu kilkudziesięciu metrów. Na polu M. Lis, w miejscu najintensywniejszego występowania materiału, wytyczono dwa szurfy o wymiarach 1 m² każdy.

1. Krzemienie – 22 zabytki: 1 rylec węglowy boczny z silnie zbiegającym odłupka, dł. 2,5 cm (ryc. 10a); 1 łuszczeń jednostronny, jednobiegunowy, dł. 3,5 cm; 1 okruch łuskany na krawędzi

(retuszer?); 7 odłupków dł. do 3,5 cm, w tym 1 łuskany; 4 fragmenty wiórków; 6 łusek i 3 ułamki nieokreślone. Część okazów zbiełała.

2. Chronologia – starsza epoka kamienia (paleolit schyłkowy?) i młodsza epoka kamienia (?).

RYDZE, STANOWISKO 2, GM. WYDMINY

Pole orne Kółka Rolniczego w Rydzach, położone na północnym stoku wzgórza morenowego, opadające ku Łąkom Staświńskim, około 250 m na NE od stanowiska 1 w Siemionkach. Krzemienie znajdowano w promieniu kilkunastu metrów.

1. Krzemienie – 7 zabytków: 1 fragment nieokreślonego narzędzia, 3 fragmenty wiórków, 1 odłupek dł. 2,1 cm i 2 łuski.

2. Chronologia – epoka kamienia.

SIEDLISKA, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pole uprawne (własność W. Szatkowskiej) położone na krawędzi z torfowiskiem. koło domu mieszkalnego nr 79, na południowo-zachodnim stoku wzgórza morenowego.

1. Krzemienie – 1 fragment łuszcznia, przegrzany.

2. Chronologia – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu.

SIEDLISKA, STANOWISKO 2, GM. WYDMINY

Pole orne położone na południowym skłonie wzgórza morenowego, około 200 m na W od stanowiska 1 w Siedliskach (własność R. Tak). Krzemienie występowały na pograniczu z torfowiskiem w promieniu około 100 m.

1. Krzemienie – 4 zabytki: 1 łuszczeń z odłupka, dł. 2,6 cm, 1 fragment wióra, 1 fragment nieokreślony i 1 okruh.

2. Ceramika – 3 fragmenty naczyń obtaczanych.

3. Chronologia – epoka kamienia, wczesna epoka brązu (?) i okres wczesnośredniowieczny (późny).

SIEDLISKA, STANOWISKO 3, GM. WYDMINY

Pole orne na wzgórzu morenowym położone w odległości około 500 m na N od Łąk Staświńskich (własność J. Stępniaka). Rozrzut krzemieni w promieniu około 200 m.

1. Krzemienie – 3 zabytki: 1 rdzeń w formie końcowej eksploatowany również z drugiej, przygotowanej pięty, wiórowo odłupkowy, dł. 4,0 cm (ryc. 10c), 1 drapacz zakolony, krępy, z białą patyną, dł. 3,0 cm (ryc. 10b) i 1 odłupek mikrołuskany dł. 1,7 cm.

2. Chronologia – epoka kamienia (paleolit schyłkowy? i mezolit?).

SIEDLISKA, STANOWISKA 4 i 5, GM. WYDMINY

Oba stanowiska usytuowane są na zachodniej krawędzi Łąk Staświńskich, między nimi a kilkoma gospodarstwami położonymi około 1,5 km na S od wsi Siedliska.

Stanowisko 4. Pole uprawne położone na południowym stoku wzgórza morenowego opadającym do torfowiska (własność A. Lis). Rozrzut zabytków w promieniu 20-30 m.

1. Krzemienie – 19 okazów: 3 łuszcznie małe, jednostronne, dwubiegunowe, dł. do 2,1 cm; 2 odłupki dł. do 1,9 cm; 6 fragmentów regularnych wiórków; 5 łusek i 3 ułamki nieokreślone.

2. Ceramika – 1 drobny ułamek brzuśca naczynia z domieszką tłuczni i muszli (?).

3. Chronologia – środkowa (?) i młodsza epoka kamienia, wczesna epoka brązu (?).

Stanowisko 5. Pole uprawne na południowym stoku wzgórza morenowego na E od drogi biegnącej z Siedlisk do wsi Lipińskie, poniżej dużej kępy leszczyn. Zabytki znajdowane w promieniu kilkudziesięciu metrów.

1. Krzemienie – 5 przedmiotów: 1 rdzeń szczątkowy, wiórowo odłupkowy, jednopiętowy, dł. 2,2 cm; 1 fragment narzędzia-rylca klinowego (?) z wióra, zbiałego; 2 odłupki; 1 łuska.
2. Chronologia – starsza (paleolit schyłkowy?) i środkowa (?) epoka kamienia.

SIEDLIKA, STANOWISKO 6, GM. WYDMINY

Kamieniste pole orne opadające łagodnie ku Łąkom Staświńskim, około 250 m na W od krawędzi torfowiska i 30 m na S od drogi polnej.

1. Krzemienie – 1 fragment wiórka regularnego, zbiałego.
2. Chronologia – epoka kamienia.

SIEMIONKI, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pole orne położone na południowo-wschodnim stoku wzgórza morenowego (własność B. Buźniaka). Zabytki występowały w promieniu 150 m.

1. Krzemienie – 10 przedmiotów: 1 półtylczak z wióra od rdzenia dwupiętowego, dł. 6,5 cm (ryc. 10e); 1 fragment łuszczenia dwustronnego, dwu- i jednobiegunowego; 3 odłupki dł. do 3,5 cm; 1 łuska; 5 ułamków nieokreślonych.
2. Chronologia – starsza (paleolit schyłkowy?) i środkowa (?) epoka kamienia.

STAŚWINY, STANOWISKO 1, GM. MIŁKI

Kamieniste pole uprawne położone około 200 m na S od kanału Staświnki i około 1,5 km na N od zabudowań PGR Staświny. Zabytki znajdowano na powierzchni północno-zachodniego stoku wzniesienia w promieniu około 50 m.

1. Krzemienie – 3 wyroby: 1 skrobacz z odłupka, dł. 3,0 cm (ryc. 0d), 1 wiórodłupek dł. 2,7 cm i 1 okruch łuskany.
2. Chronologia – środkowa lub młodsza epoka kamienia.

SZCZEPANKI, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Mały, płaski grąd położony na torfowisku, na SE od wsi, około 200 m na W od Pameru (własność S. Jaworskiego). Zabytki występowały w kretowinach na kulminacji wzniesienia i na jego wschodnim skłonie. W dwóch szurfach usytuowanych na szczycie wzniesienia i na jego wschodnim skłonie nachylonym w kierunku rzeki, stwierdzono następujący układ warstw: a) humus miąższości 15-25 cm, b) warstwa szarego piasku 20 cm grubości, c) utwór ilasty (calec). Zabytki zalegały w humusie i warstwie piasku.

1. Krzemienie – 15 przedmiotów: 1 zatępiec wiórowy, 5 wiórów i fragmentów, w tym 1 łuskany, dł. do 3,0 cm; 3 łuski; 6 ułamków nieokreślonych.
2. Ceramika – 14 drobnych ułamków naczyń, o silnie zniszczonych powierzchniach, w tym 2 z domieszką roślinną i 12 z domieszką tłuczniwa granitowego.
3. Kości – kilkanaście małych fragmentów, w tym 1 kręg rybi.
4. Chronologia – młodsza epoka kamienia (?).

SZCZEPANKI, STANOWISKO 2, GM. WYDMINY

Pole orne (własność R. Zujko i S. Jeduta) położone około 1,0 km na E od wsi i około 150 m na N od szosy Szczepanki–Wydminy. Zabytki zalegały na południowym i wschodnim stoku nieckowatego zagłębienia w promieniu około 100 m.

1. Krzemienie – 5 przedmiotów: 1 rdzeń wiórowo-odłupkowy, silnie wyeksploatowany, skracany, kąt rdzeniowy ostry, wymiary 2,8×3,0×2,5 cm (ryc. 7b), 1 fragment łuszczenia lub narzędzia, 1 fragment wióra i 2 ułamki niecharakterystyczne.
2. Chronologia – środkowa epoka kamienia (?).

SZCZEPANKI, STANOWISKO 3, GM. WYDMINY

Pole orne nachylone ku torfowisku, położone 200 m na N od wsi Szczepanki. Zabytki występowały w promieniu kilkudziesięciu metrów.

1. Krzemienie – 3 przedmioty: 1 łuszczeń jednostronny, dwubiegunowy, z białą patyną o wymiarach $1,9 \times 1,6$. 1 trapez krępy, symetryczny z białą patyną (ryc. 7a). 1 łuska.

2. Chronologia – środkowa epoka kamienia (?).

SZCZEPANKI, STANOWISKO 4, GM. WYDMINY

Pole orne (własność J. Piech) położone tuż przy szosie ze Szczepanek do wsi Lipińskie, na WN od tej ostatniej, około 250 m na SW od stanowiska 3. Zabytki występowały w rozrzucie około 100 m.

1. Krzemienie – 3 przedmioty: 2 rylce węglowe, boczne: 1 masywny z odłupka, lekko zbiegły, dł. 2,7 cm (ryc. 7c) i 1 z zatępca wiórowego z lekką patyną bagienną, dł. 5,5 cm (ryc. 7d), 1 ułamek niecharakterystyczny zbiegły.

2. Ceramika – 5 fragmentów: 1 drobny z naczynia lepionego w ręku i 4 z naczyń toczonych na kole.

3. Chronologia – starsza epoka kamienia (paleolit schyłkowy?), średniowiecze/czasy nowożytne.

SZCZEPANKI STANOWISKO 5, GM. WYDMINY

Pole orne położone około 100 m na E od początku zabudowy wsi Lipińskie i 130 m na N od szosy Szczepanki–Lipińskie. Zabytki znajdowano w promieniu kilkudziesięciu metrów.

1. Krzemienie – 4 przedmioty; 1 rdzeń szczątkowy, odłupkowy, lekko zbiegły o wymiarach $3,0 \times 2,8 \times 1,7$ cm, 1 fragment nieokreślonego narzędzia, 1 łuska i jeden ułamek nieokreślony.

2. Ceramika – 2 fragmenty: 1 przykrawędny z naczynia obtaczanego i 1 z brzuśca.

3. Chronologia – epoka kamienia, okres wczesnośredniowieczny.

WYDMINY, STANOWISKO 1, GM. WYDMINY

Pole orne należące do PGR-u Wydminy, położone na południowym skłonie wzgórza morenowego, około 600 m na NW od zabudowań Kółka Rolniczego w Rydzach.

1. Krzemienie – 2 zabytki: 1 rylce węglowe, boczny, zdwojony jednokońcowo, z silną białą patyną, dł. 2,8 cm (ryc. 7e) i 1 ułamek nieokreślony.

2. Chronologia – starsza epoka kamienia (paleolit schyłkowy?).

PODSUMOWANIE

Wokół Łąk Staświńskich odkryto 23 punkty osadnicze. Wśród nich są zarówno bogate w materiały osady (Dudka, stan. 1, i być może Szczepanki, stan. 1), jak i stanowiska o nieokreślonym charakterze, zapewne krótkotrwałe obozowiska, poświadczane przez nieliczne, w kilku wypadkach pojedyncze, znaleziska. Większość stanowisk usytuowana była w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora na wyspach (Dudka, stan. 1, i Szczepanki, stan. 1), wyraźnie wydzielonych, niewielkich wzgórzach morenowych (Pamer, stan. 1-5, Lipińskie, stan. 1, Staświny, stan. 1) lub na skłonach wysokich niekiedy wzniesień (Malinka, stan. 1, Siemionki, stan. 1, Rydze, stan. 1-2, Wydminy, stan. 1, Dudka, stan. 2, Siedliska, stan. 1-5, Szczepanki, stan. 2-4). Jedynie dwa stanowiska (Siedliska 3 i Szczepanki 5) oddalone były dość znacznie (ponad 500 m) od głównego zbiornika wody, którym było jezioro w miejscu obecnych Łąk.

Większość stanowisk pochodzi z epoki kamienia. Paleolit schyłkowy wyróżniono na sześciu z nich: w Rydzach, stan. 1 (ryc. 10a). Siemionkach, stan. 1 (ryc. 10e). Szczepankach, stan. 4 (ryc. 7c-d), Wydminach, stan. 1 (ryc. 7e) i być może na stan. 3 w Siedliskach (ryc. 10b, c).

Neolit poświadczony przez ceramikę i wyroby krzemienne został stwierdzony na co naj-

mniej 4 stanowiskach: w Dudce, stan. 1 i 2 (ryc. 4-6; 8), Siedliskach, stan. 4, oraz w Szczepankach, stan. 1. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje stan. 1 w Dudce. Jest to po raz pierwszy odkryte na naszych północno-wschodnich ziemiach stanowisko torfowe ze śladami paraneolitycznego osadnictwa strefy leśnej. Ceramika reprezentowana jest na nim niestety przez bardzo silnie rozdrobnione fragmenty. Nieliczne, ale stosunkowo najlepiej zachowane są ułamki z domieszkami organicznymi, muszli i roślin, z tym że muszle współwystępują zawsze ze śladami traw, natomiast te ostatnie stanowiły często jedyny rodzaj domieszki.

Stosowanie zarówno muszli, jak i roślin do schudzenia gliny znane jest na stosunkowo niedaleko położonych stanowiskach w rejonie kaliningradzkim¹² (na osadach A i D w Zedmarze – Serovo) i Utinom Bołotie. Także sposób zdobienia i ukształtowania krawędzi, ułamka naczynia z Dudki (ryc. 4a) ma analogie w ceramice z Zedmaru pochodzącej z badań V. I. Timofeewa (materiały nie opublikowane, znane są natomiast E. Kempisty z autopsji). Wyraźne podobieństwo między ceramiką podgrupy Ia z Łąk Staświńskich, z materiałami zedmarskimi pozwala zaliczyć omawiane fragmenty do kultury narwskiej. Pozostałe ułamki naczyń neolitycznych z Dudki są bardzo drobne. Niemniej i one noszą cechy charakterystyczne dla ceramiki strefy leśnej, takie jak przecieranie powierzchni, zdobienie odciskami różnorodnych stempelków (ryc. 4b, c) czy rytymi żłobkami (ryc. 4d, e).

Wyroby krzemienne występowały licznie na stanowisku 1 w Dudce, zwłaszcza biorąc pod uwagę niewielką powierzchnię wykonanych tam szurfów. W zespole tym reprezentowane są wszystkie fazy obróbki, co wskazuje na pełny cykl produkcji krzemieniarskiej na miejscu. Znalezione rdzenie nie przekraczają 4 cm średnicy, choć w okolicznych utworach polodowcowych znajduwane są konkretne dochodzące do 10 cm długości. Wielkość półsurowca wiórowego i odlupkowego przetworzonego na narzędzia wskazuje na eksploatację dość dużych, regularnych rdzeni jednopiętowych wiórowych z zaprawą tyłu lub boków. Stosowano również technikę łuszczeniową.

Wśród narzędzi znajdują się: skrobacze, wióry i odlupki łuskane, zbrojniki, rzadziej pazury i ryłce. Podobne formy występują zarówno w holocenijskich zespołach bezceramicznych, jak i w materiałach z ceramiki pochodzących ze strefy leśnej. Zbrojniki to formy mało charakterystyczne: skośne półtyłczaki, niekiedy bardzo małe, oraz trapez; zapewne istniały jeszcze inne ich formy, świadczą o tym ryłcowe występujące w materiale.

Inwentarz krzemienisty z Dudki znajduje. podobnie jak i ceramika, analogie na stanowiskach w Zedmarze A i w Utinom Bołotie. Dotyczy to zarówno sposobu rdzeniowania, jak i zestawu form narzędzi. W publikacjach V. I. Timofeewa brak danych co stosowaniu techniki łuszczeniowej, co różniłoby wspomniany materiał od zbioru z Dudki. Nie można natomiast porównać go z inwentarzami holocenijskimi z Polski północno-wschodniej, ponieważ nie pozwala na to stan badań.

Wiek pozostałych stanowisk odkrytych wokół Łąk Staświńskich, reprezentowanych tylko przez wyroby krzemienne, nie może być dokładnie ustalony. W wielu wypadkach zostały one określone jako mezolityczne, mogły jednak powstać także w neolicie. Techniki krzemieniarskie i zestawy form narzędzi były w obu tych epokach na omawianym obszarze zapewne bardzo podobne. Świadczą o tym zarówno materiały z Dudki 1, jak ze wspomnianych wyżej stanowisk w rejonie kaliningradzkim. Nie można też wykluczyć związku części opisanych inwentarzy z wczesną epoką brązu (grocik sercowaty, pojedyncze łuszczenie). Ślady osadnictwa z epok młodszych odkryto na pięciu stanowiskach: z wczesnej epoki żelaza (Pamer stan. 1), z okresu wpływów rzymskich (Malinka stan. 1) oraz z wczesnego średniowiecza (Dudka stan. 1, Siedliska stan. 2, Szczepanki stan. 1). Na każdym z nich znaleziono nieliczne, drobne fragmenty naczyń.

Na zakończenie omówienia warto ustalić, czy wśród stanowisk zlokalizowanych w czasie opisanych badań znajdują się obiekty wymienione w literaturze przedmiotu jako odkryte przy

¹² V. I. Timofeew, *Novye dannye po chronologii neolita jugovostočnoj Pribaltiki*, „Kratkie Soobščeniija”, 153, Moskwa 1978, s. 34-37; tenże, *Pamjatniki kamiennogo veka vostočnoj časti kaliningradskoj oblasti*, „Kratkie Soobščeniija”, 157, Moskwa 1979, s. 61-69; tenże, *Neolitičeskie pamjatniki kaliningradskoj oblasti i ich mesto w neolite Pribaltiki*, Leningrad 1960.

melioracji torfowiska Łąki Staświńskie. Miały się one znajdować na terenach wsi Siemionki. Nieznany jest zasięg gruntów tej wsi w latach przed II wojną światową, wiemy jedynie, że wspomniane stanowiska odkryto przy regulacji Pameru. Wydaje się, że określenie to mogło dotyczyć nie tylko samej rzeczki, zamienionej wówczas w główny kanał odwadniający, ale także bocznych kanałów, przecinających torfowisko po linii E—W. Bez względu jednak na to jak będziemy rozumieć to określenie można przypuszczać, że właśnie ze stanowiska I w Dudce pochodziły, przynajmniej niektóre, wymienione przez L. Kiliana zabytki. Stanowisko to jest położone tuż przy rzeczce i zawiera liczne zabytki pochodzenia organicznego. Pozostałe stanowiska, odkryte w latach 1980-1983 nie mogą być identyfikowane ze znaleziskami niemieckimi, usytuowane są bowiem poza torfowiskiem. Niejasna jest tylko sytuacja stanowiska I w Szczepankach, położonego na wyspie w obrębie torfowiska, nie wydaje się jednak, aby odkryte tam ślady osadnictwa zalegały także w torfie; zagadnienie to wymaga jednak dalszych badań. Nie można wobec tego wykluczyć, że co najmniej w południowym odcinku Łąk Staświńskich znajdują się nie odkryte jeszcze materiały, z których część wydobyli melioranci przed kilkudziesięciu laty. Były to o czym wyżej wspomniano, także wyroby z drewna i kości, które mogły przetrwać tylko w torfie. Jeśli nie były to znaleziska luźne (łódzie), pochodziły zapewne z warstwy kulturowej, być może przykrytej obecnie torfem. Świadczyłyby to o znacznych wahańiach poziomu wody byłego jeziora, czego ślady stwierdzono również na stan. I w Dudce. Być może bardzo dokładna penetracja rowów odwadniających przyniesie dalsze odkrycia.

*Zakład Epoki Kamienia IHKM PAN
w Warszawie
oraz
Państwowe Muzeum Archeologiczne
w Warszawie*

ELŻBIETA KEMPISTY, ZOFIA SULGOSTOWSKA

RECONNAISSANCE OF THE AREA AROUND THE ŁĄKI STAŚWIŃSKIE PEAT-BOG IN SUWAŁKI PROVINCE

Surface survey and soundings around the Łąki Staświńskie peat bog in Suwałki province were carried out in 1981-1983 by the members of the staff of IHKM PAN, Warsaw and of the State Archaeological Museum. They initiated the co-operation of the two institutions in the long-term project designed to study the history of the earliest settlement in north-eastern Poland^{1*}. The reconnaissance was first of all carried out in the neighbourhood of peat bogs, lakes and rivers. The areas around former water reservoirs, now changed into peat bogs, offer possibilities of uncovering sites not only with stone and ceramic artifacts but also with objects of organic materials.

The Łąki Staświńskie peat bog, which consists of a main peat complex and three smaller bogs, also of lake origin, covers an area of some 25 sq km, surrounded by moraine hills. The whole complex is intersected by the river Pamer which in its upper course acts as a main drainage channel. Its middle regulated course is named Staświnka, and in its lower course the river again flows in its natural bed and as Staświnka falls into Lake Wojnowo (fig 1).

The Łąki Staświńskie peat bog was drained before World War II. Its southern part is known in archaeological literature as Bagno Moczyska² (German name: Röster Wiesen). During the regulation of the Pamer the area is said to have yielded potsherds and finds "of Mesolithic character"; the layer with the finds have been dated to the turn of VI/VII and to VIII forest development zone after F. Firbas^{3,4}. A hoe of the Lyngby type, dated to the Younger Dryas, also came from an undetermined find-spot.

Surface survey carried out both on the mineral elevations situated amidst peat-bogs

* Numbers refer to notes in the Polish text.

(originally islands) and on their margins yielded several habitation sites (fig 1) including those abounding in finds (Dudka site 1) and those of unidentified character, probably short-lived camps which yielded a few or even single artifacts. Most sites are located in the direct neighbourhood of the lake, either on islands (Dudka 1, Szczepanki 1) or on distinct though small moraine hills. Only two sites, Siedliska 3 and Szczepanki 5, are located at a distance of over 500 m from the main water reservoir, i.e. the lake, now changed into bog.

Most sites date from the Stone Age. The Final Palaeolithic was recorded on 6 sites (fig 7c-f,e and fig 10a-c,e). At least four sites date from the Neolithic (pottery and flint artifacts). Among these, special attention is claimed by site 1 at Dudka, Wydminy commune, the first peat bog site with para-Neolithic settlement traces of the forest zone to be discovered in north-eastern Poland. The site occupies a mineral island partly covered with peat. Finds presented on plate I and fig 4 were uncovered in several small soundings (fig 2). Sounding no 3 was widened by 1 sq m and systematically excavated. It contained a layer of dry sandy peat (fig 3) with flint artifacts (fig 5), Neolithic pottery, a bone tool (fig 6) and numerous animal bones, including those of birds and fish¹¹.

The pottery contains various admixtures: shells with traces of plants (fig 4a), only plant (fig 4a) or only mineral addition (crushed granite stones – fig 4b-d). The best preserved fragment shown in fig 4a is similar to the finds from the Kaliningrad region, assigned to the Narva culture¹².

Flint artifacts which form a numerous group represent all phases of working and attest that the entire cycle of their manufacture had taken place on the spot. Flint tools include forms occurring both in Holocene non-ceramic assemblages and in ceramic assemblages of the forest zone. They, too, have analogies at sites in the Kaliningrad region.

The remaining sites, documented by flint artifacts alone, cannot be exactly dated (figs 7a,b, 9, 10). In many cases the artifacts have been defined as Mesolithic yet they could have existed in the Neolithic as well. The technique of flint working and the assortment of tools of the two periods were probably very similar in the area in question. This is attested by finds from Dudka 1 and by those from the Kaliningrad region. Nor can the associated of certain sites with the Early Bronze Age be excluded (a cordiform point – fig 9a and bipolar cores – fig 8b-e).

Five sites have revealed small amount of potsherds from later periods: the Early Iron Age was recorded on Pamer site 1, the Roman period at Malinka 1 and the early medieval period at Dudka 1, Siedliska 2 and Szczepanki 1.